

Frankrijk, tevens een liberale staatsman die handel en industrie bevorderde en persoonlijke vrijheid nastreefde (Conscience 1849). Er waren ook tegen-aanvallen, bijvoorbeeld van liberaal-katholieke regeringen die wars waren van alle republicanisme dat zij in Van Artevelde meenden te herkennen. De grootste steun kreeg Van Artevelde in zijn eigen stad. Locale kunstenaars en schrijvers werkten naarstig aan een come-back. Tegen het midden van de jaren zestig is Van Artevelde uitgegroeid tot de representant van Gent, de echte Gentenaar. Als hoogtepunt in de Artevelde-cultus mag de onthulling van zijn standbeeld in 1863 gelden, omlijst met cantates, diners met vorstelijke genodigden, feestverlichting en andere plechtigheden.

Voor de schrijfster is hij een mens met een moderne visie, bereid om oude loyaliteiten zoals de leenband met de Franse koning terzijde te schuiven. Zonder dat hij de economisch kwetsbare structuur van de Gentse wolnijverheid ten volle doorzag, handelde hij wel in haar belang. Van Artevelde is een van de eerste 'economists' (192). Hij keek verder dan eigen stad of streek in zijn politiek van samenwerking met andere Vlaamse steden en territoriale vorstendommen in de Nederlanden. Natuurlijk is hij geen voorloper van de moderne Belgische staat, eerder kan hij gezien worden als pleitbezorger van een unie van Nederlandse gewesten in de geest van Willem de Zwijger.

Het boek is goed, en vooral met veel gevoel voor humor geschreven. Het pretendeert geen streng wetenschappelijk-historische studie te zijn, nog minder als het laatste woord over deze opmerkelijke Gentenaar te gelden. Het behoort veel meer tot die speciale categorie van goed gedocumenteerde vlot geschreven historische werken die bij ons zo zeldzaam zijn en waarop de Engelsen een permanent patent schijnen te hebben: om jaloers op te worden. Er zijn soms herhalingen die storend gaan werken; uit de afbeelding van de bladzijde uit de Gentse stadsrekening van 1338 (6) blijkt dat er slechts twee 'hoofdmannen' zijn: behalve Van Artevelde de 'ontfanger' Willem van Varnewijc. De anderen zijn 'gesellen'. Bestond het buitengewoon bewind slechts uit twee en niet uit vijf 'captains'? Kleinigheden als deze ontsieren het beeld niet erg, te meer niet daar het boek prachtig is uitgevoerd en geïllustreerd, waarbij opvalt in hoe vele vormen De Vigne's standbeeld tot illustratie diende: als een schets, model, wagen in een optocht, foto, medaille en postzegel.

P. Leupen

J.M. Cauchies, *La législation princière pour le comté de Hainaut: Ducs de Bourgogne et premiers Habsbourg (1427-1506)* (Publications des Facultés universitaires Saint-Louis XXIV; Brussel: Facultés universitaires Saint-Louis, 1982, lxxviii + 670 blz., BF 1950, —, ISBN 2 8028 0025 6).

Zoals de lange ondertitel 'Contribution à l'étude des rapports entre gouvernants et gouvernés dans les Pays-Bas à l'aube des temps modernes' suggereert wil de auteur, een leerling van de bekende rechtshistoricus Ph. Godding en zelf reeds auteur van verschillende studies over Henegouwen in de vijftiende eeuw, een beeld geven van de manier waarop de algemene ordonnances van de Bourgondische hertogen in het leven van hun onderdanen ingrepen. Daartoe heeft J. Cauchies alle normatieve documenten met een algemene strekking, dat wil zeggen die verder reikten dan het individuele geval, verzameld. Hij rekende daarvoor ook de privileges en ordonnances die zich richtten tot een geconstitueerde groep of gemeenschap (stad, ambachtsgilde, klooster, schuttersgilde). Een regestenlijst ervan zal afzonderlijk verschijnen.

Het tragische lot van het rijksarchief te Mons in 1940 noodzaakte de auteur tot een uitvoerige heuristische speurtocht, waarover het eerste hoofdstuk verslag uitbrengt. Deze bladzijden zullen door hun typologische benadering en hun praktische gegevens over Henegouwse archivalia vele vorsers diensten bewijzen. Ook het tweede hoofdstuk over de diplomatiek van de Bourgondische documenten is bijzonder welkom, zeker zo lang de verhandeling van P. Cockshaw over de Bourgondische kanselarij niet is gepubliceerd en men zich moet behelpen met de verspreide nota's van H. Nelis en anderen. Deze diplomatische studie blijft niet steken in een louter technische beschrijving, maar koppelt deze aan een poging om de beslissingsvorming zelf te achterhalen. Vernieuwend is ook de beschrijving van de wijze waarop de ordonnanties aan de onderdanen werden bekend gemaakt.

Een uitvoerig tweede deel ontleedt de inhoud van de Bourgondische wetgeving. Het grootste gewicht lag daarbij op het muntwezen, de graanwetgeving en de strijd tegen de Engelse lakeninvoer. Verder ging ook de aandacht van de wetgevers en dus van de auteur uit naar de wol- en linnennijverheid, de jaarmarkten, de geldhandel, de buitenpoorterie, de handhaving van de openbare orde, de kerkelijke geldinzamelingen, conflicten met de kerkelijke rechtspraak, de administratie, de uitoefening van de rechtsmacht door eigen Henegouwse en hogere vorstelijke rechtbanken en door vreemde instanties (bisschoppen van Kamerijk en Luik, universiteit van Leuven, Romeinse curie). In de regel wordt op elk van deze terreinen eerst een algemene situatieschets gegeven en wordt dan duidelijk gemaakt waarom, hoe en in welke zin de vorst trachtte in te grijpen. Dit levert telkens gedegen uiteenzettingen op met belangwekkende concrete gegevens, vooral voor Henegouwen natuurlijk. De in een van deze domeinen speciaal geïnteresseerde vorser kan allicht de indruk krijgen dat het onderwerp hier niet volledig werd uitgeput of dat al ontgonnen terrein werd omgespit. Men moet echter wel bedenken dat de auteur niet de bedoeling heeft de studies van bijvoorbeeld Spufford en Munro over de munt, van Tits over de graanpolitiek, van Munro en Thielemans over de Engelse lakeninvoer te herschrijven, maar uitsluitend de inwerking van de wetgeving wil vatten. Men kan een rechtshistoricus toch moeilijk verwijten dat hij niet bij de normatieve bronnen is blijven stilstaan en de werkelijkheid onder ogen wil zien.

Wellicht had de auteur die werkelijkheid nog wat beter gevat als hij voor de kerkelijke geldinzamelingen gebruik had gemaakt van W.H. Vroom, *De financiering van de kathedraalbouw* (1981) en van de handelingen van het colloquium *Bronnen voor de religieuze geschiedenis van België* (1968). De behandeling van de muntpolitiek is niet helemaal vlekkeloos. De financiële bijbedoelingen van de muntrevaluatie van 1489 hadden een vermelding verdiend (308-309). Bij muntmanipulaties blijft de koers van de groot en zijn onderdelen haast altijd ongewijzigd, omdat deze nu eenmaal de basis van het rekenmuntsysteem was (vergelijk 311)! Enige onduidelijkheid heerst ook in de uiteenzetting waar als het ware gezegd wordt dat een revaluatie een daling van de metaalinhoud van de rekenmunt inhoudt (316-317). Bepaald een lapsus is het de dauphin Lodewijk (XI) in juli 1459 te Mons te laten geboren worden (236 noot 190). Bedoeld wordt natuurlijk diens zoontje Joachim! Methodologisch moeten wij voorbehoud maken voor de kwantitatieve ramingen – hoe lovenswaardig in principe ook – die de auteur heeft gewaagd over de verschillende soorten van akten. Hij zegt letterlijk dat zij berusten op een 'selectie van ongeveer 1500 akten' uit de jaren 1427-1506 (67). Het betreft hier dus in zekere zin een steekproef maar op een totaal van hoeveel documenten en hoe werd deze keuze dan doorgevoerd? Is er bijvoorbeeld ook onder begrepen de oorkonde waarbij roomskoning Maximiliaan in 1486 Chimay tot prinsdom verheft? De diplomatische aspecten van het document worden in elk geval uitvoerig besproken (88-89), maar het is evident dat dit stuk van een roomskoning buiten de

studie van de Bourgondische diplomatiek valt. Werden de oorkonden waarvan meer dan één origineel werd vervaardigd, in de steekproef als een eenheid behandeld? In dat verband hebben wij trouwens nog een vraag. Wordt elk van deze expedities eventueel eigenhandig door de vorst ondertekend of slechts een ervan, zoals Maria van Bourgondië in 1477 in Brabant waarschijnlijk deed. Noch bij de bespreking van de geldigheidstekens (147-150), noch bij deze van de aflevering van oorkonden in verschillende exemplaren (163-165) wordt hierover gerept.

Deze fundamentele en degelijke studie over rechtsgeschiedenis en diplomatiek wordt afgerond met de uitgave van acht Bourgondische oorkonden. Een negende bijlage geeft nuttige tips voor opzoekingen in de Archives nationales te Parijs. De raadpleging van het geheel wordt vergemakkelijkt door een index van eigennamen en een gedetailleerde inhoudstafel, die druk zal worden gebruikt omdat dit werk nu eenmaal raakt aan alle aspecten van de eeuw van Bourgondië in de Nederlanden.

R. van Uytven

P.A.M. Geurts en A.E.M. Janssen, ed., *Geschiedschrijving in Nederland. Studies over de historiografie van de nieuwe tijd* (Geschiedenis in veelvoud, XIX en XX; 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1981, xiii + 382 blz., xiii + 275 blz., f45,— per deel, ISBN 90 247 9080 8 en 90 247 9081 6).

Hoe geeft men de geschiedenis van de Nederlandse geschiedschrijving vanaf de Bourgondische tijd tot heden (want daarvoor blijkt de aanduiding nieuwe tijd te staan) binnen redelijk bestek en in voor studenten begrijpelijke teksten weer? De samenstellers van deze reader hebben dat vraagstuk getracht op te lossen door een zowel biografische als thematische benadering. Dientengevolge bevat het eerste deel negentien opstellen, gewijd aan zeventien geschiedschrijvers; Fruin en Huizinga zijn de eer van een dubbele behandeling waardig gekeurd. Vier opstellen zijn speciaal voor deze bundel geschreven: A.E.M. Janssen behandelde Bor, E.H. Waterbolk Van Reyd, J.J. Poelhekke Lieuwe van Aitzema en L.H.M. Wessels Jan Wagenaar. De overige bijdragen zijn (fragmenten van) reeds eerder verschenen studies, in enkele gevallen voor de gelegenheid bijgewerkt. Dat de genoemde historici evenals Van Meteren, Hooft, Kluit, Bilderdijk, Groen van Prinsterer, Bakhuizen van den Brink, Colenbrander, Geyl, Romein, Presser en Rogier een plaats in een dergelijke erflatersreeks toekomt, zal wel niemand willen betwisten, al zou het anderzijds niet moeilijk zijn, die reeks aan te vullen met namen die men nu min of meer node mist.

Door voornamelijk bestaande opstellen op te nemen, is de eenheid van behandeling uiteraard niet vergroot: er bestaat, om een voorbeeld te geven, nogal wat verschil tussen de opzet en toonzetting van Hugenholtz' verhandeling over 'Adriaan Kluit en het onderwijs in de mediaevistiek' en Schapers herdenking van Presser. Ook de mate van distantie tussen de schrijvers en de beschrevenen loopt uiteen, en dat niet slechts in zuivere tijdsafstanden: Geyls 'Bilderdijk als geschiedschrijver' geeft aan, dat ook van andere vormen van afstand sprake is. Opmerkenswaard is ook, dat Wessels (terecht) aandacht vraagt voor het feit dat Wagenaar niet alleen de auteur was van de *Vaderlandsche Historie*, maar dat daarentegen door de opname van het overigens terzake kundige artikel van mevrouw Van Essen over 'Groens uitgave van de Archives...' juist weer wel alle aandacht op slechts één aspect van Groen van Prinsterers historiografische activiteiten wordt gevestigd.

Nu kan men aanvoeren, dat dergelijke ongelijkheden niet slechts onvermijdelijk zijn ge-